

The paradigm of educational administration based on the Tri-Sikkha (Threefold Learning) Approach

Sakthinant Srihabonk¹ and Phramaha Kitti Kittimatee^{1*}

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

* Corresponding author. E-mail: mahakitti2017@gmail.com

ABSTRACT

This article aims to present the management paradigm of educational institutions based on the Tri-Sikka principle. The results of the study found that: The educational administration paradigm is a very important concept in determining the direction and format of education management, especially in the context of Thailand, which has a strong cultural foundation and Buddhist beliefs. The main idea of this paradigm is to integrate Buddhist principles with modern administration, focusing on the holistic development of learners, not only in terms of academics, but also in terms of behavioral, mental, and intellectual development. This paradigm has changed with the times, from focusing on control and command to focusing on participation and developing the potential of personnel. In addition, it must also adapt to cope with the challenges of the globalization era and the digital revolution. However, the implementation of this paradigm in practice is still challenging, especially in adapting it to suit the context of each educational institution and integrating Buddhist principles with teaching and learning in general subjects. In the future, the trend of this paradigm will focus on developing skills necessary for the 21st century, along with cultivating morality and ethics, in order to produce graduates with both knowledge and morality, who can effectively adapt and cope with changes in the world. In summary, the educational administration paradigm in line with Buddhist principles aims to create a balance between academic development and moral development, in order to produce graduates with quality and become an important force in the development of the country.

Keywords: Paradigm, Educational Administration, The Tri-Sikkha (Threefold Learning) Approach

กระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

ศักรินทร์ ศรีหาบงค์¹ และ พระมหากิตติ กิตติเมธี^{1*}

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: mahakitti2017@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทางและรูปแบบการจัดการศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย ซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อทางพุทธศาสนาที่แข็งแกร่ง แนวคิดหลักของกระบวนการทัศน์คือการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการบริหารสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ไม่เพียงแต่ด้านวิชาการ แต่รวมถึงการพัฒนาด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา กระบวนการทัศน์นี้มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย จากเดิมที่เน้นการควบคุมและสั่งการ มาสู่การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร นอกจากนี้ ยังต้องปรับตัวเพื่อรองรับความท้าทายในยุคโลกาภิวัตน์และการปฏิวัติดิจิทัล อย่างไรก็ตาม การนำกระบวนการทัศน์นี้ไปใช้ในทางปฏิบัติยังมีความท้าทาย โดยเฉพาะในการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา และการบูรณาการระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาสามัญ ในอนาคต แนวโน้มของกระบวนการทัศน์นี้จะมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีทั้งความรู้และคุณธรรม สามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุป กระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาตามแนวพุทธธรรมนี้ มุ่งสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางวิชาการและการพัฒนาคุณธรรม เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

คำสำคัญ: กระบวนการทัศน์, การบริหารสถานศึกษา, หลักไตรสิกขา

© 2024 JAE: Journal of Applied Education

บทนำ

ในปัจจุบันการศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างมาก เพราะช่วยพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ ช่วยขัดเกลาคนให้มีจิตสำนึกที่ดี เป็นผู้เจริญทางปัญญาและจิตใจ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบต่อสังคม รู้จักคิดแบบเป็นระบบ (ศศิวิมล ศรีสนธิ์ และ กฤตยากร ลดาวัลย์, 2566) นอกจากการศึกษาจะสามารถพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีประสบการณ์และทักษะชีวิตที่ดีแล้ว ในระยะยาวการศึกษายังเป็นหัวใจสำคัญในการผลิตบัณฑิตที่มีองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อมาพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ รวมทั้งใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาเป็นภารกิจและหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องในทุกระดับ ต้องมีหน้าที่อำนวยความสะดวก ส่งเสริมสนับสนุน ประสานงาน นิเทศ ควบคุม กำกับ ติดตาม และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษาและเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จและความสามารถของผู้บริหาร ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความรู้ ความเข้าใจในขอบข่ายของเนื้อหาและหลักการบริหารงานด้านวิชาการอย่างลึกซึ้งในขอบข่ายของงานวิชาการ เพราะการบริหารงานวิชาการคือหัวใจ และเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการบริหารสถานศึกษา (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2555)

คำว่าไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 แปลว่า ข้อที่จะต้องศึกษาข้อปฏิบัติที่เป็นหลักการสำหรับศึกษาคือฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน (พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2528) และความหมายคล้ายคำว่า “ภาวนา” ซึ่งแปลว่า การทำให้เกิด การทำให้มีให้เป็น การทำให้เจริญ การเพิ่มพูนการอบรม

หรือฝึกอบรม ซึ่งหากนำหลักไตรสิกขาเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อใช้พัฒนาคุณภาพของการจัดการเรียนรู้

กระบวนการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นกระบวนการที่เกิดจากการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องและให้มีขึ้นในตัวมนุษย์เองด้วยการลงมือปฏิบัติจนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญและมีความเลื่อมใสศรัทธาในการที่จะประพฤติตามคำสอนนั้น แนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้จนเกิดปัญญาเช่นนี้ผู้เรียนหรือผู้รับการฝึกฝนอบรมย่อมเกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง (พระอธิการสกายแลบ ธมฺมธโร (นามโท), 2561)

สำหรับการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับคำว่า “ศึกษา” มาก เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน (ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, 2560) การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษายังต้องคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อของผู้เรียนและชุมชน โดยต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดการบังคับหรือกดดันทางความเชื่อ แต่ควรนำเสนอหลักไตรสิกขาในฐานะหลักการพัฒนามนุษย์ที่เป็นสากลและสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกศาสนาและความเชื่อ การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขายังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยหลักไตรสิกขาสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองโลกที่มีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ดังนั้น บทความนี้จะมุ่งนำเสนอเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ในการบริหาร

กระบวนการทัศน์ในการบริหารเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทางและรูปแบบการบริหารจัดการองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการบริหารสถานศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้ให้ความหมายของคำว่า "กระบวนการทัศน์" ว่าหมายถึง กรอบความคิด ทฤษฎี หรือแนวทางการมองโลกและความจริงที่แต่ละคนหรือกลุ่มคนยึดถือ ซึ่งเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทของการบริหาร จะหมายถึง มุมมองหรือวิธีคิดที่ผู้บริหารใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดนโยบาย วางแผน และตัดสินใจในการบริหารองค์กร

จันทรานี สงวนนาม (2545) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า กระบวนการทัศน์ในการบริหาร คือ แบบแผนหรือแนวทางในการคิด และการปฏิบัติที่ผู้บริหารยึดถือเป็นหลักในการบริหารจัดการองค์กร ซึ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบาย การวางแผน และการตัดสินใจในการบริหารงาน กระบวนการทัศน์นี้จะเป็นตัวกำหนดว่าผู้บริหารจะมองปัญหาและโอกาสขององค์กรอย่างไร และจะเลือกใช้วิธีการใดในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาองค์กร ในบริบทของการบริหารการศึกษา เมธี ปลัณธนานนท์ (2525) ได้เสนอว่า กระบวนการทัศน์ในการบริหารการศึกษา หมายถึง มุมมองหรือวิธีคิดที่เป็นรากฐานในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และแนวทางในการจัดการศึกษา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาผู้เรียนและการบริหารสถานศึกษา กระบวนการทัศน์นี้จะเป็นตัวกำหนดว่าผู้บริหารสถานศึกษาจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านใดของผู้เรียน และจะใช้วิธีการใดในการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการโรงเรียน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2542) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ในการบริหารตามหลักพุทธธรรมว่าเป็นการมองการบริหารจัดการที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นแนวทางในการพัฒนา กระบวนการทัศน์นี้มองว่าการบริหารไม่ใช่เพียงการจัดการทรัพยากรเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของบุคลากรและผู้เกี่ยวข้องด้วย

การพิจารณากระบวนการทัศน์ในการบริหารยังสามารถมองได้ในมิติของการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการของแนวคิดทางการบริหาร โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2549) ได้เสนอว่า กระบวนการทัศน์ในการบริหารมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จากเดิมที่เน้นการควบคุมและสั่งการ มาสู่การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ในบริบทของการบริหารสถานศึกษา กระบวนการทัศน์ในการบริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดทิศทางและรูปแบบการจัดการศึกษา บวรชัย ศิริมหาสาคร (2547) ได้เสนอว่า กระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาควรมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ไม่ใช่เพียงการพัฒนาด้านวิชาการเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้วย

การพิจารณากระบวนการทัศน์ในการบริหารยังสามารถมองในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับสังคมและสิ่งแวดล้อม โดย พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2552) ได้เสนอแนวคิดการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งสะท้อนถึงกระบวนการทัศน์ในการบริหารที่คำนึงถึงสมดุลระหว่างการพัฒนาองค์กรกับการรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมด้วย ดังที่ พัน ดอกบัว (2542) ได้เสนอว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจและพฤติกรรมของคนไทยมาตั้งแต่อดีต ดังนั้น การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาของไทยจึงควรคำนึงถึงรากฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อนี้ด้วย

การพิจารณากระบวนการทัศน์ในการบริหารยังสามารถมองในมิติของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์และการปฏิวัติดิจิทัล พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2546) ได้เสนอว่า กระบวนการทัศน์ในการบริหารการศึกษาของไทยในอนาคตควรมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ในการนำกระบวนการทัศน์ไปใช้ในการบริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องมีการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา ดังที่ปรากฏในงานวิจัยของปรีชา กันธิยะ (2551) ที่ศึกษาการพัฒนาแบบการบริหารโรงเรียนที่มีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม ซึ่งสะท้อนถึงการนำกระบวนการทัศน์ในการบริหารตามหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในบริบทของโรงเรียนสามัญ

นอกจากนี้ การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการบริหารยังต้องคำนึงถึงความท้าทายและปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ดังที่ปรากฏในงานวิจัยของภริสา ปราบริปู (2535) ที่พบว่า การบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ประสบปัญหาในการบูรณาการระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาสามัญ ซึ่งสะท้อนถึงความท้าทายในการนำกระบวนการทัศน์ทางพุทธศาสนาไปใช้ในการบริหารสถานศึกษา ในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการบริหารสถานศึกษา ยังต้องคำนึงถึงการประกันคุณภาพการศึกษาด้วย ดังที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2554) ได้พัฒนาคู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษาที่บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับเกณฑ์มาตรฐานสากล ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการบริหารที่ผสมผสานระหว่างหลักการทางพุทธศาสนากับมาตรฐานสากล

กระบวนการทัศน์ในการบริหารยังมีความเชื่อมโยงกับวิธีการสอนและการจัดการเรียนรู้ ดังที่ แสง จันทร์งาม (2540) และเสฐียรพงษ์ วรรณปก (2542) ได้ศึกษาพุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎกและนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ ซึ่งสะท้อนถึงการนำกระบวนการทัศน์ทางพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี กระบวนการทัศน์ในการบริหารจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับความท้าทายใหม่ ๆ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2553) ได้เสนอแนวคิด "ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด" ซึ่งสะท้อนถึงกระบวนการทัศน์ในการบริหารที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทั้งด้านสติปัญญาและคุณธรรมควบคู่กันไป

การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเป็นแนวทางที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษานั้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่

1. การบริหารด้านศีล:

ในบริบทของการบริหารสถานศึกษา การพัฒนาด้านศีลเน้นการสร้างระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ ทั้งในระดับบุคคลและองค์กร โดยมีแนวทางดังนี้:

1.1 การกำหนดกฎระเบียบและข้อปฏิบัติที่ชัดเจน: สถานศึกษาควรมีการกำหนดกฎระเบียบที่เหมาะสมกับบริบทและวัยของผู้เรียน โดยคำนึงถึงหลักศีลธรรมและความเป็นธรรม (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2541)

1.2 การส่งเสริมวินัยเชิงบวก: แทนที่จะเน้นการลงโทษ สถานศึกษาควรส่งเสริมการสร้างวินัยเชิงบวก โดยให้รางวัลและการยกย่องชมเชยแก่ผู้ที่ประพฤติดี (บุรชัย ศิริมหาสาคร, 2547)

1.3 การพัฒนาจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม: สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีจิตอาสาและรับผิดชอบต่อสังคม เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน (พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, 2546)

1.4 การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี: ผู้บริหารและครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามกฎระเบียบและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง (จันทราณี สงวนนาม, 2545)

2. การบริหารด้านสมาธิ:

การพัฒนาด้านสมาธิในบริบทของการบริหารสถานศึกษา มุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจ โดยมีแนวทางดังนี้:

2.1 การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้: สถานศึกษาควรจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สะอาด เป็นระเบียบ และสงบ เพื่อส่งเสริมการมีสมาธิในการเรียนรู้ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532)

2.2 การบูรณาการการฝึกสมาธิในหลักสูตร: สถานศึกษาควรนำการฝึกสมาธิมาบูรณาการในการเรียนการสอน เช่น การเริ่มต้นชั่วโมงเรียนด้วยการทำสมาธิสั้น ๆ หรือการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่เน้นการฝึกสติและสมาธิ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, 2547)

2.3 การส่งเสริมการจัดการอารมณ์: สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักการจัดการอารมณ์และความเครียด เช่น การฝึกโยคะ หรือการให้คำปรึกษาด้านจิตวิทยา (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2546)

2.4 การพัฒนาทักษะการจดจ่อและการมีสติ: ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาทักษะการจดจ่อและการมีสติ เช่น การใช้เทคนิค mindfulness ในห้องเรียน (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2552)

3. การบริหารด้านปัญญา:

การพัฒนาด้านปัญญาในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา มุ่งเน้นการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวทางดังนี้:

3.1 การส่งเสริมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ: สถานศึกษาควรจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดอย่างมีเหตุผล วิเคราะห์ปัญหา และหาทางแก้ไขด้วยตนเอง (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2542)

3.2 การบูรณาการหลักธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่: สถานศึกษาควรจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงและสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2552)

3.3 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต: สถานศึกษาควรปลูกฝังเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน เช่น การศึกษาดูงาน หรือการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (แสง จันทรงาม, 2540)

3.4 การพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง: ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2546)

การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษานั้นไม่เพียงแต่จะส่งผลดีต่อผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังส่งผลดีต่อครู บุคลากรทางการศึกษา และชุมชนโดยรอบด้วย ดังนี้:

1. การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา: การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา จะช่วยให้ครูมีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะการสอน และคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอน (ปรีชา กันธิยะ, 2551) การสร้างความร่วมมือกับชุมชน: สถานศึกษาที่บริหารตามหลักไตรสิกขาสามารถเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ความรู้และหลักธรรมสู่ชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับวัดในชุมชน หรือการเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน (พระมหาจำเริญ ปะการะโพธิ์, 2543)

2. การพัฒนาคุณภาพการศึกษา: การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาจะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยรวม เนื่องจากการพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548) อย่างไรก็ตาม การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษาอาจพบกับความท้าทายบางประการ เช่น: การขาดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา: บุคลากรในสถานศึกษาอาจไม่เข้าใจหลักไตรสิกขาอย่างถ่องแท้ ทำให้การนำไปปฏิบัติอาจไม่ตรงตามเจตนารมณ์ (พระ

สมบูรณ์ วิลา, 2544) การขาดการบูรณาการอย่างแท้จริง: บางสถานศึกษาอาจนำหลักไตรสิกขามาใช้เพียงผิวเผิน โดยไม่ได้บูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนและการบริหารจัดการอย่างแท้จริง (เมธี ปิณฑนันทน์, 2525)

3. การขาดการประเมินผลที่เหมาะสม: การประเมินผลการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอาจทำได้ยาก โดยเฉพาะในด้านสมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นนามธรรมและต้องใช้เวลาในการพัฒนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) นอกจากนี้ การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขายังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของแต่ละสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ สถานศึกษาสามารถออกแบบหลักสูตรที่บูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น การสอนวิทยาศาสตร์ควบคู่กับการฝึกสมาธิและการคิดวิเคราะห์ตามหลักโยนิโสมนสิการ หรือการสอนประวัติศาสตร์ร่วมกับการวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของบุคคลสำคัญ (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต), 2546) การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยสถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา เช่น การจัดค่ายคุณธรรม การฝึกอบรมสมาธิ หรือการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งจะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญาไปพร้อมกัน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547) การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งการนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จะช่วยให้การดูแลนักเรียนเป็นไปอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านการปรับพฤติกรรม การพัฒนาจิตใจ และการส่งเสริมการเรียนรู้ (จันทร์ธานี สงวนนาม, 2545) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น วัด ชุมชน หรือสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการจัดการศึกษา (พระมหาจำเริญ ปะการะโพธิ์, 2543) และการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา เช่น การพัฒนาแอปพลิเคชันสำหรับฝึกสมาธิ หรือการสร้างเกมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ตามหลักโยนิโสมนสิการ (บุรชัย ศิริมหาสาคร, 2547)

การประเมินผลการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเป็นอีกประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณา โดยสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การประเมินพฤติกรรมของผู้เรียน สังเกตและประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนในด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การประเมินทักษะการคิดและการแก้ปัญหา ใช้แบบทดสอบหรือสถานการณ์จำลองเพื่อประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาของผู้เรียน การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พิจารณาผลการเรียนของผู้เรียนในรายวิชาต่าง ๆ ร่วมกับการประเมินทักษะชีวิตและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สำนวญความคิดเห็นของผู้ปกครอง ครู และชุมชนเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของสถานศึกษาและการประเมินบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา พิจารณาความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมทางกายภาพและบรรยากาศทางวิชาการที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ในการนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ผู้บริหารควรคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทและความพร้อมของแต่ละสถานศึกษา โดยอาจเริ่มต้นจากการนำร่องในบางส่วนของการบริหารหรือการจัดการเรียนการสอน แล้วค่อย ๆ ขยายผลเมื่อเห็นผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ การสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งครู บุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาประสบความสำเร็จ โดยสถานศึกษาควรจัดกิจกรรมให้ความรู้และสร้างความตระหนักเกี่ยวกับความสำคัญของหลักไตรสิกขาในการพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ท้ายที่สุด การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาไม่ใช่เพียงการนำหลักธรรมมาใช้ในการจัดการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะส่งผลให้สถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของสังคมต่อไป

กระบวนการในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

การบริหารสถานศึกษาในประเทศไทยได้มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนแนวคิดมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547) ในบริบทของสังคมไทยที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญา

ของคนไทย (พระเทพเวที, 2532) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ถือเป็นหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาและการบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษาเป็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา กับ ศาสตร์สมัยใหม่ด้านการบริหารการศึกษา (พระธรรมโกศาจารย์, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2549) ที่เสนอว่า การศึกษาตามแนวพุทธจะต้องเป็นการศึกษาที่สามารถพัฒนาคนให้มีชีวิตที่ดีงาม ประณีต ประเสริฐ มีอิสรภาพ และมีความสุขที่แท้จริง โดยการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ทางด้านไตรสิกขาเป็นหลักการที่ครอบคลุม การพัฒนามนุษย์ในทุกด้าน ทั้งพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (จันทราณี สงวนนาม, 2545) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2546) ยังได้เน้นย้ำว่า การพัฒนาเด็กไทยจำเป็นต้องเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม โดยคำนึงถึงปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่มีผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กับวิชาการ ทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาช่วยส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาทางวิชาการ ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อปัญหาสังคมในปัจจุบัน (พระมหา จรรยา สุทธิญาโณ, 2546) สอดคล้องกับแนวคิดของพิน ดอกบัว (2542) ที่เสนอว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจและพฤติกรรมของคนไทยมาตั้งแต่อดีตการสอดคล้องกับแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธ

การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของกระทรวงศึกษาธิการ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาแนววิถีพุทธที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานการเชื่อมโยงระหว่างสถาบันการศึกษา กับสถาบันศาสนา และได้นำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษาช่วยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันการศึกษา กับสถาบันศาสนา ซึ่งเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา (พระธรรมกิตติวงศ์, 2546) สอดคล้องกับงานวิจัยของปรีชา กันธิยะ (2551) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนช่วยส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนากระบวนทัศน์ใหม่ในการบริหารสถานศึกษา การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเป็นการพัฒนากระบวนทัศน์ใหม่ที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม (พระเทพโสภณ, 2546) สอดคล้องกับแนวคิดของเมธี ปิณฑนานนท์ (2525) ที่เสนอว่า การบริหารการศึกษาควรมีเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา และต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2541) จากการศึกษาของพระมหาจำเริญ ปะการะโพธิ์ (2543) และพระสมบุรณ์ วิลา (2544) พบว่า การดำเนินงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ยังประสบปัญหาในหลายด้าน เช่น การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและการประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา

นอกจากนี้ ฐริสา ปราบริปู (2535) ได้ศึกษาปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และพบว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือการขาดการบูรณาการระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาสามัญ ดังนั้น การพัฒนากระบวนทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วย การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2553) ที่เสนอว่า "ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด" กล่าวคือ การจัดการศึกษาไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการพัฒนาสติปัญญาเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาจิตใจควบคู่กันไปด้วย ซึ่งหลักไตรสิกขาสามารถตอบสนองแนวคิดนี้ได้อย่างครบถ้วน

ในการนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องมีการพัฒนารูปแบบและแนวทางที่เป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น โรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง ในปี 2553, 2554 ได้พัฒนาคู่มือนักเรียนและระเบียบการบริหารโรงเรียนที่สอดคล้องหลักไตรสิกขาไว้ในทุกมิติของการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการบริหารทั่วไป

นอกจากนี้ การประกันคุณภาพการศึกษาที่เป็นอีกมิติหนึ่งที่สามารถนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2554) ได้พัฒนาคู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษาที่บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับเกณฑ์มาตรฐานสากล ซึ่งสามารถเป็นแนวทางให้สถานศึกษาระดับอื่น ๆ นำไปปรับใช้ได้ ในด้านการเรียนการสอน แสง จันทร์งาม (2540) ได้ศึกษาพุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎกและนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบวัตนการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาระบบวัตนการในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ยังสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่ผสมผสานระหว่างการศึกษาพระปริยัติธรรมกับการศึกษาสามัญ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) ได้ศึกษากรณีตัวอย่างของวัดสระเกศ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นแกนหลักในการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษายังมีความท้าทายและอุปสรรคบางประการ ดังที่ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้ให้ความหมายของคำว่า "กระบวนการวัตน" ว่าหมายถึง กรอบความคิด ทฤษฎี หรือแนวทางการมองโลกและความจริงที่แต่ละคนหรือกลุ่มคนยึดถือ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงกระบวนการวัตนในการบริหารสถานศึกษาจึงต้องอาศัยความเข้าใจและการยอมรับจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ยังต้องคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อของผู้เรียนและชุมชน โดยต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดการบังคับหรือกดดันทางความเชื่อ แต่ควรนำเสนอหลักไตรสิกขาในฐานะหลักการพัฒนามนุษย์ที่เป็นสากลและสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกศาสนาและความเชื่อ การพัฒนาระบบวัตนในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยหลักไตรสิกขาสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองโลกที่มีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

ในการพัฒนาระบบวัตนการในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา จำเป็นต้องมีการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้องค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยอาจใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาและปรับปรุงแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า การพัฒนาระบบวัตนการในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเป็นแนวทางที่มีความสำคัญและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา อันจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาที่มีคุณภาพและยั่งยืน สามารถผลิตพลเมืองที่มีคุณภาพ มีคุณธรรมจริยธรรม และมีความพร้อมในการเผชิญกับความท้าทายในโลกยุคปัจจุบันและอนาคต อย่างไรก็ตาม การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องมีการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา และต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริงในการพัฒนาการศึกษาตามแนวทางพุทธธรรม

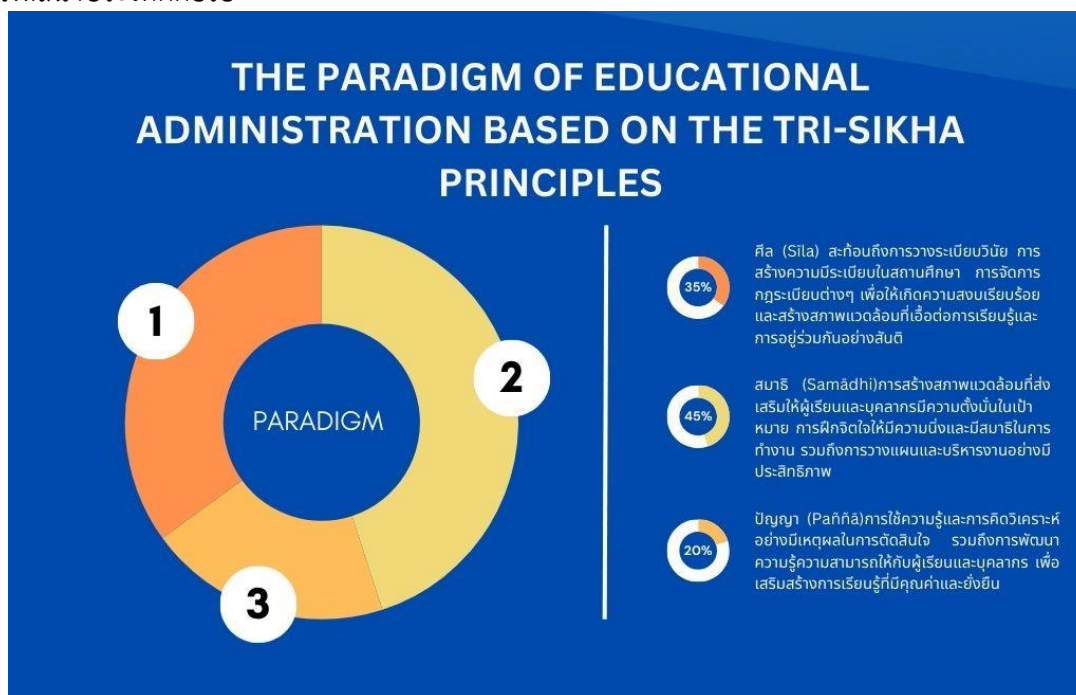
บทสรุป

กระบวนการวัตนการในการบริหารสถานศึกษาเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทางและรูปแบบการจัดการศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย ซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อทางพุทธศาสนาที่แข็งแกร่ง แนวคิดหลักของกระบวนการวัตนการคือการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการบริหารสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ไม่เพียงแต่ด้านวิชาการ แต่รวมถึงการพัฒนาในด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา กระบวนการวัตนการนี้มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย จากเดิมที่เน้นการควบคุมและสั่งการ มาสู่การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการพัฒนาศักยภาพของบุคคลากร นอกจากนี้ ยังต้องปรับตัวเพื่อรองรับความท้าทายในยุคโลกาภิวัตน์และการปฏิวัติดิจิทัล อย่างไรก็ตาม การนำกระบวนการวัตนการไปใช้ในทางปฏิบัติยังมีความท้าทาย โดยเฉพาะในการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา และการบูรณาการระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาสามัญในอนาคต แนวโน้มของกระบวนการ

ทัศนนี้จะมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีทั้งความรู้และคุณธรรม สามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาจึงเป็นแนวทางการจัดการและดำเนินงานของสถานศึกษาโดยนำหลักพุทธธรรมที่เรียกว่าไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา มาประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการพัฒนาผู้เรียน บุคลากร และระบบการบริหารจัดการองค์รวมเป็นองค์รวม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่มีคุณภาพสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา การบริหารตามแนวทางนี้ครอบคลุมทั้งการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากร และการสร้างความร่วมมือกับชุมชน โดยมุ่งเน้นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่และการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุและจิตใจ

ทั้งนี้ การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาไม่เพียงแต่มุ่งพัฒนาผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และชุมชนได้พัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาด้วย อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานของคุณธรรมและปัญญา โดยสรุป กระบวนทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาตามแนวพุทธธรรมนี้ มุ่งสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางวิชาการและการพัฒนาคุณธรรม เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

ภาพที่ 1 กระบวนทัศน์ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2541). *คู่มือการปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 และ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- จันทรานี สงวนนาม. (2545). *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. (2560). การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียน วัดพระพุทธบาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 8(1), 22-31.
- บุรชัย ศิริมหาสาคร. (2547). *เทคนิคการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์*. กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.

- ปรีชา กันธิยะ. (2551). ครูพระสอนศีลธรรม การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม. *วารสารวัฒนธรรมไทย*, 47(12), 41-44.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2555). *การบริหารงานวิชาการ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2546). *ทิศทางการศึกษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2546). *บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2552). *วิสัยทัศน์การพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *การพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2542). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *พุทธวิธีในการสอน*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2553). *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. (2546). *บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- พระมหาจำเริญ ปะการะโพธิ์. (2543). *การดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น*. (การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2528). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.
- พระสมบุรณ์ วิลา. (2544). *ปัญหาการปฏิบัติงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม*. (การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- พระอธิการสกายแลบ ธมฺมธโร (นามโท). (2561). *การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1*. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พิน ดอกบัว. (2542). *พระพุทธศาสนากับคนไทย*. กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.
- ภูริสา ปราบริปู. (2535). *ปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามทัศนะของผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน*. (การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร).
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2547). *โรงเรียนวิสุทธิพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2554). *คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เมธี ปลื้มธนาพันธ์. (2525). *การบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2552*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ศศิวิมล ศรีสนธิ์ และ กฤตยากร ลดาวัลย์. (2566). *การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2*. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 7(2), 338-349.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). *วัดสระเรียง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาดีเด่น*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2542). *พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- แสง จันทร์งาม. (2540). *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.